

تحلیل چالش های اجرایی روش های همیاری و ارتقای مهارت های گفتاری گروهی در دانش آموزان ابتدایی

مریم شهامت قربانی^۱

^۱ مدرس دانشگاه فرهنگیان تهران، ایران

maryam.shahamat^{۹۹}@gmail.com

چکیده

شیوه های تدریس همیاری و مشارکتی به عنوان رویکردهای مؤثر در تقویت مهارت های زبانی و اجتماعی دانش آموزان ابتدایی شناخته شده اند، اما چالش های اجرایی متعددی مانع بهره برداری کامل از این روش ها در کلاس درس می شود. هدف اصلی این پژوهش ارائه راه حل هایی عملی برای مشکلات اجرایی مغفول مانده و افزایش اثربخشی تدریس مشارکتی است. روش پژوهش حاضر، کیفی با رویکرد توصیفی-تحلیلی است که چارچوبی عملیاتی مبتنی بر پنج اصل کلیدی ارائه می دهد: روش های جدید ترغیب به تبادل نظر، آموزش صریح مهارت های گفت و گو و قراردادهای گروهی، تعیین نقش های مشخص در گروه ها، آموزش بیان نظر مخالف به صورت محترمانه و تدوین معیارهای روشن برای ارزیابی عملکرد. نتایج پژوهش نشان می دهد اجرای این چارچوب، زمینه ساز مشارکت فعال، برابر و مؤثر تمامی دانش آموزان است که می تواند کیفیت تعاملات کلامی و نیز رشد مهارت های تفکر انتقادی را ارتقا دهد. این مطالعه، با ارائه راهکارهای کاربردی، می تواند به توانمندسازی معلمان و بهبود روند آموزش مشارکتی در مدارس ابتدایی کمک کند.

واژه های کلیدی: روش های همیاری، تدریس گروهی، مهارت های گفتاری، آموزش ابتدایی، تفکر انتقادی.

مقدمه

آسان سازی یادگیری از دیرباز تاکنون یکی از مهم ترین چالش های همیشگی مربیان تعلیم و تربیت بوده است. روش های همیاری و مشارکتی از جمله راهکارهای مؤثری هستند که با اهدافی چون پرورش تفکر انتقادی، افزایش توانایی اظهار نظر در جمع، تقویت قدرت بیان و استدلال، ایجاد آگاهی مشترک در زمینه های خاص و موارد دیگر، مورد استفاده قرار می گیرند. یادگیری همیارانه مشتمل بر چهار طرح اصلی است: کارایی گروه، تدریس اعضای گروه، قضاوت عملکرد و روشن سازی طرز تلقی.

در طرح کارایی گروه، آزمونی مبتنی بر محتوای درس به دانش آموزان داده می شود؛ دانش آموزان ابتدا به شکل فردی پاسخ می دهند، سپس پس از بحث و توافق در گروه، پاسخ صحیح را انتخاب می کنند و در نهایت با بررسی پاسخ های معلم، امتیاز فردی و گروهی خود را محاسبه می نمایند. این فرایند سبب آشنایی دانش آموزان با اهمیت کار گروهی می شود (نیساری و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰۷؛ راهنمای معلم دوم، ص ۱۷-۱۸)؛ در روش تدریس اعضای گروه، هر فرد بخش خاصی از متن را مطالعه کرده و پس از تعامل با همتایان خود، مطالب را به گروه بازمی گرداند و برای دیگر اعضا شرح می دهد (همان: ۲۰۸). قضاوت عملکرد نیز بیشتر در آموزش مهارت های عملی کاربرد دارد و با معیارهای معین به فراگیرندگان امکان نقد و بهبود عملکرد را می دهد (همان: ۲۰۸). روشن سازی طرز تلقی، با طرح سؤالات نگرشی و تبادل دیدگاه ها، در تثبیت یا تغییر نگرش دانش آموزان مؤثر است (همان: ۲۱۰).

این روش ها مطابق اهداف اساسی کتاب فارسی دبستان - یعنی رشد ابعاد شخصیتی دانش آموزان - برای تربیت نسل مسئولیت پذیر، متفکر و خلاق طراحی شده است و به شکوفایی مهارت گوش دادن و سخن گفتن کمک می کند. همیاری، محور تعامل و مشارکت است و زمینه رشد مهارت هایی را نظیر گوش دادن دقیق، ارزیابی، فرصت گفتگو برای همه، ایجاد روابط، تقویت اعتماد به نفس، آشنایی با دلایل منطقی، بردباری و تحمل عقاید دیگران فراهم می آورد (هدایتی، ۱۳۹۳: ۲۵۳). همچنین پژوهش پیرامون مسائل مبهم افزایش می یابد و تفکر انتقادی تقویت می شود (همان: ۲۴۴). به همین دلایل افراد بسیاری درباره ابعاد مختلف کار گروهی از جمله تقویت مهارت صحبت کردن و گوش دادن و نقش کار گروهی در پیشرفت دانش آموزان پژوهش هایی انجام داده اند که در سطور زیر به آن اشاره شده است.

پیشینه پژوهش

قادری دوست و دانای طوسی (۱۳۸۹) در «مطالعه اهداف و مؤلفه های آموزش مهارت های زبانی» (خواندن، نوشتن، گوش دادن و سخن گفتن) با بررسی مؤلفه های آموزش مهارت های زبانی در برنامه درسی کشورهای آمریکا و استرالیا و مقایسه آن با برنامه درسی کشور ایران به این نتیجه رسیده اند که سواد دانش آموزان در ایران به رمزگشایی از مطالب چاپی محدود شده است در حالی که در کشورهای ذکر شده به کاربرد مهارت های زبانی از جمله بحث های گروهی که موجب ارتقای این مهارت می شود در زندگی روزمره و سواد انتقادی توجه شده است.

قدیمیان سیف (۱۳۹۱) در «جایگاه و راهکارهای کار گروهی در مدارس ابتدایی» با مرور نظریه های مرتبط با فعالیت های گروهی و بررسی مزایای آن، به پیامدهای کلیدی آن یعنی همکاری و یادگیری مشارکتی پرداخته است.

دانای طوسی و صبور (۱۳۹۵) در «نگاهی انتقادی به آموزش سخن گفتن در دوره اول و دوم متوسطه» با بررسی زبان ملی ایران به این نتیجه رسیدند که بی توجهی به مهارت سخن گفتن و بدیهی دانستن آن موجب ارائه کلی و مبهم هدف های آن شده است.

مختاری و دیگران (۱۳۹۷) در «نگرشی بر راهبردهای تدریس مؤثر در آموزش فارسی ابتدایی» نیز ضمن توضیح انواع روش های تدریس و الگوهای تدریس که در راهنمای معلم موجود هستند به این نتیجه رسیده اند که تنوع و جذابیت در تدریس مهم است.

برزگر بفرویی و همکاران (۱۳۹۹) در «تأثیر روش بحث گروهی بر مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی» نتیجه گرفته اند که روش بحث گروهی موجب افزایش معنادار مهارت های اجتماعی، کاهش مشکلات رفتاری و بهبود پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه ششم می شود و نتایج آن مؤید تأثیر مثبت این روش بر عملکرد تحصیلی و اجتماعی دانش آموزان است. سیده دیمین حسینی (۱۴۰۲) در «بررسی روش های نوین تدریس فارسی ابتدایی» ضمن اشاره به انواع روش های تدریس گروهی که در مقاله های مختلف تکرار شده به این نتیجه رسیده که آشنایی معلم با روش های تدریس مختلف و استفاده از آن در موقعیت های متفاوت ضروری است.

نوروزی (۱۴۰۲) در مقاله «بررسی مزایا و معایب بحث گروهی در کلاس درس» نشان داده که بحث گروهی موجب تقویت توانایی مدیریت، تحلیل، تصمیم گیری و تفکر دانش آموزان می شود. با این حال، اجرای موفق آن نیازمند سطحی از مهارت های کلامی و شناختی است که در همه دانش آموزان ابتدایی وجود ندارد.

محمد جواد قنبری (۱۴۰۳) در «بررسی روش های نوین تدریس زبان و ادبیات فارسی» ضمن توضیح روش های یادگیری مشارکتی به لزوم طراحی روش ها برای ارتباط دروس با زندگی تأکید کرده است.

مطالعات انجام شده نشان دهنده نقش مؤثر بحث گروهی در رشد همه جانبه دانش آموزان است؛ اما در این مطالعات به عوامل متعدد موفقیت این روش از جمله آموزش معلمان، سطح آمادگی دانش آموزان و ساختار کلاس درس توجهی نشده است که این مطلب ضرورت توجه به آموزش مهارت های گفت و گو، تسهیل گری معلم و ارزشیابی دقیق را برجسته می سازد همچنین به حل چالش های بحث های گروهی و آموزش مهارت هایی نظیر نوبت گیری در صحبت، گوش دادن به نظر مخالف، ارائه استدلال و رسیدن به یک جمع بندی مشترک پرداخته نشده است.

پژوهش حاضر از آنجا که می کوشد روشی اجرایی برای الگوهای ارائه شده به معلمان ارائه دهد و فارغ از روش های تکراری، کلی و مبهم برای روش های تدریس ادبیات فارسی که در دبستان ارائه شده به جزئیات مهم این روش ها در تقویت مهارت سخن گفتن بپردازد، نوآوری دارد.

بیان مسئله

بررسی اجمالی کتاب های فارسی پایه اول تا ششم نشان دهنده استفاده از انواع گوناگون روش های همیاری با اهدافی متفاوت است. در راهنمای معلم عموماً صرفاً به تعریف مفاهیم و نحوه گروه بندی اکتفا شده و به چالش ها و مسائلی که معلمان در اجرا با آن روبرو هستند، کمتر پرداخته شده است؛ معضلاتی مانند کنترل و هدایت بحث ها، تمسخر نظرات، رعایت نکردن نوبت، مخالفت بی ادبانه، بی نظمی، شکایت دانش آموزان، کمبود وقت، مشارکت نابرابر، بی توجهی به تفاوت های فردی و ... موجب

کاهش اثربخشی این روش‌ها، در عمل شده است؛ در نتیجه، بسیاری معلمان به دلیل نبود راهکارهای عملی و ضعف پشتیبانی اجرایی، تمایلی به استفاده از این روش‌ها ندارند؛ طبق تحقیقات، بیش از نیمی از معلمان کمتر از ده درصد از زمان کلاس را صرف بحث گروهی می‌کنند (شعبانی، ۱۳۹۵: ۳۴۰) در نتیجه محتویات این‌گونه کتاب‌ها فقط در حد آگاهی باقی می‌مانند.

همچنین مشکل دیگر در ابهام و ارائه توضیح کلی برای هر یک از روش‌های گروهی در منابع در دسترس معلمان بدون پرداختن به جزئیات و چالش‌های اجرایی هر روش از لحاظ چگونگی اجرای آن است؛ اینکه دانش‌آموزان در موقعیت‌های خاص و صرفاً با مقایسه پاسخ‌های خود با پاسخ گروه به ارزش کار گروهی پی می‌برند؛ همچنین از ابتدا، مهارت‌های کار گروهی یعنی قراردادهای و اصول گفتگو به دانش‌آموزان آموزش داده نمی‌شود یا روش‌های مناسبی برای کاربست مداوم و به یادسپردن آن وجود ندارد؛ یا اینکه نقش‌های خاصی در گروه‌ها وجود ندارد که دانش‌آموزان مسئول اجرای آن باشند؛ در روش قضاوت عملکرد دانش‌آموزان بر پایه چه معیارهایی و چه چیزی را ارزیابی کنند؟ در روش روشن سازی طرز تلقی چگونه نظر مخالف خود را ارائه دهند و با نظر دیگران مخالفت یا موافقت کنند؟

ضرورت و هدف

اهمیت این مقاله در ارائه راهکارهای عملی و قابل اجرا برای معلمان و برنامه‌ریزان درسی نهفته است؛ این پژوهش با رویکردی فراتر از توصیف صرف مشکلات، با ایجاد پیوند میان نظریه‌های علوم تربیتی و اهداف آموزش زبان فارسی، الگویی کاربردی برای توانمندسازی معلمان ارائه می‌کند. راهکارهای پیشنهاد شده در این مطالعه می‌تواند به صورت مستقیم، کیفیت تعاملات کلامی دانش‌آموزان را در محیط‌های آموزشی ارتقاء بخشد و زمینه تحقق اهداف برنامه درسی زبان آموزی را فراهم سازد. از سوی دیگر، این پژوهش با تحلیل دقیق چالش‌ها و ارائه چارچوبی پیشنهادی، نقش مؤثری در تحول تدریس گروهی و مشارکتی خواهد داشت. ضرورت تحقیق نیز در ارائه راه‌حل‌های اجرایی برای بحث‌های گروهی آشکار می‌شود؛ چرا که اجرای مؤثر این روش‌ها، تحقق مهارت‌های سخن گفتن و رفع موانع موجود را امکان‌پذیر می‌سازد.

پرسش‌ها

با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش درصدد پاسخ به این پرسش‌هاست:

- چالش‌های اجرایی هر یک از چهار طرح (کارایی گروه، تدریس اعضا، قضاوت عملکرد، روشن‌سازی طرز تلقی) چیست؟
- کدام عوامل موجب کاهش اثربخشی روش‌های گروهی در کلاس‌های درس ابتدایی می‌شود؟
- معلمان چگونه می‌توانند مشارکت برابر تمامی اعضای گروه را تضمین کنند؟
- چگونه می‌توان بر موانع اجرایی روش‌های مشارکتی با راهکارهای عملی غلبه کرد؟

روش پژوهش

روش تحقیق این پژوهش، کیفی با رویکرد توصیفی-تحلیلی است. در این روش، محقق با مرور منابع مکتوب، کتاب‌های راهنمای معلم فارسی دوه اول و دوم ابتدایی به بررسی و تحلیل چالش‌های اجرایی روش‌های همیاری در آموزش ابتدایی پرداخته است. داده‌ها به صورت کیفی گردآوری سپس به شکل تحلیلی تفسیر شده است تا چارچوبی عملیاتی برای توانمندسازی معلمان در ارتقای مهارت‌های گفتاری و مدیریت بحث‌های گروهی ارائه شود. این روش امکان بررسی عمیق و

کاربردی موضوعاتی را فراهم می کند که در منابع موجود کمتر به آن ها پرداخته شده است. این روش توصیفی-تحلیلی، علاوه بر شناسایی مشکلات، زمینه ساز ارائه راهکارهای کاربردی و علمی در حوزه آموزش مشارکتی و مهارت گفتاری است.

گزارش یافته ها: تحلیل چالش های اجرایی

سخن گفتن موضوعی میان رشته ای است که در حوزه هایی مانند روان شناسی، زبان شناسی و علوم ارتباطات به طور گسترده مورد بررسی قرار می گیرد. به طور کلی، سخن گفتن فرآیندی است که در آن انسان ها از طریق گفتار، افکار، احساسات و ایده های خود را با دیگران به اشتراک می گذارند و نقش محوری در شکل گیری روابط اجتماعی، انتقال دانش و فرهنگ، و توسعه فردی ایفا می کنند.

در محیط های آموزشی، سخن گفتن به دو دسته کلی رسمی و غیررسمی تقسیم می شود. سخن گفتن رسمی معمولاً شامل سخنرانی های انفرادی طولانی است که نیازمند آموزش فنون سخنوری، سازماندهی متن و تفکر انتقادی می باشد و معمولاً در مراحل پیشرفته آموزش قرار دارد. سخن گفتن غیررسمی، به عنوان پایه و مقدمه ای برای رشد توانایی های گفتاری دانش آموزان، بهترین نقطه شروع محسوب می شود و شامل انواع مختلفی مانند گفتار اکتشافی (توضیح، مقایسه، تحقیق، تحلیل)، گفتار ارائه ای (خلاصه سازی، مناظره، بازگو کردن، متقاعدسازی) و گفتار محاوره ای (سلام و احوالپرسی، ابراز موافقت یا مخالفت، بیان ایده ها) است. تمرینات گسترده در حوزه گفتار اکتشافی و پیام های کوتاه فی البداهه پایه ای قوی برای آماده سازی دانش آموزان جهت ارائه سخنرانی های رسمی فراهم می آورد (دانای طوسی، ۱۳۹۰: ۱۲۴).

از آنجا که بخش عمده گفت و گوهای کلاس به صورت غیررسمی و در قالب گفتگوهای کوچک یا تعامل با سایر دانش آموزان انجام می شود (دانای طوسی، ۱۳۹۰: ۱۲۴)، معلمان مسئول ایجاد زمینه مناسب برای مشارکت فعال دانش آموزان و تقویت مهارت های گفتاری آینده آنان هستند و برای رسیدن به این هدف باید تمرین هایی طراحی کنند که همه دانش آموزان هر روز بتوانند در آن مشارکت کنند.

پس از تسلط دانش آموزان بر طرح نظرات و اندیشه های خود در بحث های گروهی، آن ها باید به سمت آماده سازی و ارائه سخنرانی های فردی ساده با موضوعات مشخص پیش روند. بحث گروهی همچنین دانش آموزان را برای مشارکت موثر در فعالیت های اجتماعی آماده ساخته و مهارت های گوش دادن و بیان دقیق را تقویت می کند (زندی، ۱۳۸۳: ۱۲۰).

پرسشی که مطرح است این است که معلمان چگونه می توانند این موقعیت های مشارکتی را در کلاس ایجاد و مدیریت کنند؟ الگوی اصلی معلمان برای آموزش مهارت های زبانی و بهره گیری از کتاب های درسی، علاوه بر تجربه زیسته و آموزش ضمن خدمت، کتاب راهنمای معلم سازمان پژوهش و برنامه ریزی است؛ با این حال، تحلیل محتوا و شواهد میدانی حاکی از وجود چالش های ساختاری متعدد در اجرای این فعالیت هاست که منابع کنونی پاسخی برای آن ها ارائه نمی دهند؛ از جمله چالش های اجرایی گفتگوهای گروهی می توان به موارد زیر اشاره کرد:

چالش های گفتگوی گروهی

اول؛ وابستگی زیاد ارتباطات کلاس به معلم و کتاب درسی، به طوری که در بسیاری از کلاس های پایه دوم و سوم، دانش آموزان به تبادل نظر و بحث تشویق نمی شوند و بیشتر تمرکز بر مهارت های خواندن و نوشتن است (سلسبیلی، ۱۴۰۱: ۱۱۲).

همان طور که ذکر شد چهار روش تدریس گروهی شامل؛ کارایی گروه، تدریس اعضای گروه، قضاوت عملکرد و روشن سازی طرز تلقی در کتاب راهنمای معلم توضیح داده شده است؛ اما این روش ها با پرسش هایی - که پاسخی بدان داده نشده - همراه است؛ در روش «کارایی گروه»، دانش آموز باید در مقایسه امتیاز فردی و گروهی به اهمیت کار گروهی پی برد، اگر امتیاز کار فردی بالاتر بود چطور؟ عملاً این روش در ذهن دانش آموز ناکارآمد خواهد ماند یا نتیجه می گیرد به صورت فردی کار کند در حالی که تشویق به کار گروهی باید جزء برنامه کلاس و همیشگی باشد؛ زیرا این روش با تکرار و تمرین به نتیجه مطلوب خواهد رسید همچنین در فعالیت های گروهی هیچ یک از مهارت های کارگروهی؛ مانند نوبت گیری در صحبت، شنیدن نظرات مخالف، ارائه استدلال و رسیدن به جمع بندی مشترک آموزش داده نمی شود در نتیجه یا شلوغی بی نتیجه رخ می دهد یا چند دانش آموز غالب می شوند و بقیه سکوت می کنند.

در روش دیگر یعنی «تدریس اعضای گروه» نیز که مسئولیت تدریس هر بخش به فردی واگذار می شود و اعضای گروه فقط موظف هستند بخش مربوط به خود را توضیح دهند. چالش این روش نیز در تقسیم ناعادلانه مسئولیت هاست که باعث دلزدگی و نارضایتی برخی اعضا می شود.

در روش «روشن سازی طرز تلقی» تنها توضیحی که داده شده این است که در این روش دانش آموزان با ادامه دادن جمله ای یا پاسخ به پرسشی با دیدگاه های متفاوت آشنا می شوند؛ اهمیت این روش در تبادل دیدگاه ها خلاصه شده اما پرسش مهمی در این روش وجود دارد چگونه؟ بسیاری دانش آموزان نمی دانند چگونه نظر متفاوت ارائه دهند و ترجیح می دهند سکوت کنند که این موضوع باعث ناکارآمدی این روش می گردد؛ زیرا ارائه نظر مخالف بدون چارچوب و آموزشی اغلب به بروز ناراحتی، کدورت و تعارض منجر می شود.

در روش «ارزیابی عملکرد» فقط یک گزاره کلی با این عنوان ذکر شده که «با معیارهای معین به فراگیرندگان امکان نقد و بهبود عملکرد را می دهد». پرسش اینجاست چه معیارهایی؟ در حقیقت نبودن معیارهای روشن و مشخص برای ارزیابی عملکرد، موجب سردرگمی دانش آموزان، حتی معلمان و مانع اجرای موثر این روش می شود.

چالش های ذکر شده، ضرورت بازنگری و ارائه راهکارهای عملی برای بهبود و تسهیل اجرای روش های مشارکتی را در کلاس درس برجسته می سازد.

ارائه چارچوب پیشنهادی:

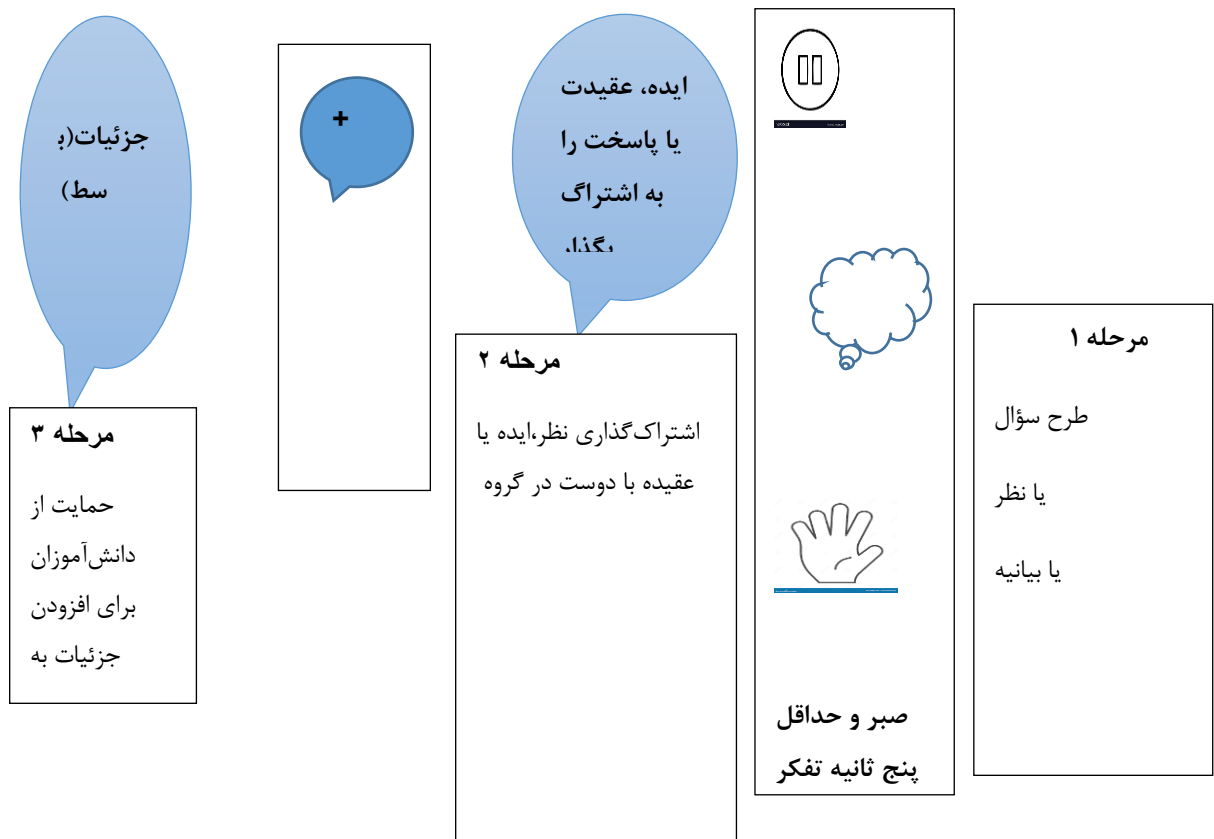
در پاسخ به چالش های اجرایی شناسایی شده، چارچوبی عملیاتی برای توانمندسازی معلمان تدوین شده است که بر پنج اصل کلیدی استوار است:

اصل اول: ترغیب به تبادل نظر

معلمان باید الگویی دیداری مبتنی بر «تفکر، همفکری و اشتراک گذاری»^۱ (Cameron & empsey, ۲۰۱۶: ۳۴) را در کلاس مقابل دیدگان دانش آموزان نصب کنند و آموزش دهند. استفاده از این تکنیک، علاوه بر کاهش اضطراب دانش آموزان، گفت وگوهای عمیق تر و باکیفیت تری ترویج می کند. این بحث های گروهی مقدمه ای برای توانایی دانش آموزان در سخن گفتن انفرادی است. در این رویکرد، دانش آموزان تشویق می شوند پیش از پاسخ به پرسش ها، زمان مشخصی (مثلاً پنج ثانیه) برای

^۱ - Think-Pair-Share

تفکر اختصاص دهند که می توان این زمان را به روش هایی همچون شمارش معکوس با انگشت به صورت عینی نشان داد. هدف نهایی این روش، جایگزینی فرهنگ سنتی «دست بالا» با فرهنگ «تفکر، همفکری و اشتراک گذاری» است که موجب درگیر شدن همه دانش آموزان و تعمیق تفکر می شود. الگوی زیر (شکل ۱) می تواند توسط معلمان و دانش آموزان برای حمایت از تفکر عمیق تر و بحث با کیفیت استفاده شود. استفاده از این روش باعث می شود مشکلات ناشی از روش کارایی گروه حل شود؛ زیرا علاوه بر اینکه روش همیشگی بحث هاست، بر اهمیت توضیح دادن ایده های خود و دیگران، فراتر از اولین پاسخ دانش آموزان تأکید می کند.

شکل ۱- مدل تفکر، همفکری و اشتراک گذاری

اصل دوم: آموزش صریح مهارت های گفت و گو و قراردادهای گروهی

قبل از شروع روش های کار گروهی، آموزش مستقیم مهارت هایی مانند نحوه بیان نظر، گوش دادن فعال و احترام به دیدگاه دیگران ضروری است. این امر می تواند از طریق بازی های کلامی، ایفای نقش و تمرینات کوتاه صورت گیرد. تدوین قواعدی از سوی معلم با مشارکت دانش آموزان، نظیر «نگاه کردن به سخنران»، «قطع نکردن صحبت دیگران» و «ارائه دلیل برای نظر» باعث بهبود فضای گفت و گو خواهد شد. همچنین طراحی کارت های دیداری ساده شامل معیارهای هم گروهی موفق، برای کودکان (شکل ۲) و بزرگسالان (شکل ۳) (ibid: ۳۹) به منظور تقویت مهارت گفتگوی سازنده و بحث گروهی موفق در تمامی روش های تدریس گروهی پیشنهاد می شود.

	برقراری تماس چشمی
	گوش دادن
	فکر کردن
	تعویض نوبت

شکل ۲- معیارهای هم گروهی موفق برای کودکان

	برقراری تماس چشمی
	گوش دادن
	منتظر ماندن

	فکر کردن و ارتباط دادن
	گشاده رو بودن
	محترمانه رفتار کردن
	تعویض نوبت

شکل ۳- معیارهای هم گروهی موفق برای بزرگسالان

به منظور تمرین این روش ها معلمان باید سعی کنند زمان هایی را در کلاس برای تمرین تعویض نوبت، صحبت کردن، توقف و تمرکز مشخص کنند؛ به این صورت که از دانش آموزان بخواهند در بحث های ساده مشارکت کنند؛ مانند

نام/آدرس/اسم والدین و... را به هم گروهی خود بگویند؛

در مورد رنگ مورد علاقه خود صحبت کنند؛

در مورد غذای مورد علاقه/ حیوان خانگی خود صحبت کنند.

با این تمرین ها دانش آموزان به تدریج با رعایت این معیارها آشنا می شوند.

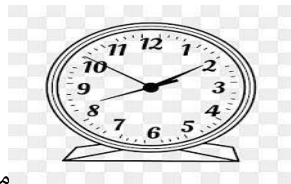
اصل سوم: تعیین نقش های مشخص برای اعضای گروه

در روش «تدریس اعضای گروه» داشتن نقش مشخص، علاوه بر ترغیب به ادامه بحث، آنان را به این روش ها علاقه مند می کند. هر دانش آموز باید نقشی مشخص در گروه داشته باشد؛ این نقش ها شامل مدیر بحث، پرسشگر، ارتباط دهنده، خلاصه کننده، یادداشت کننده و بسط دهنده ایده است که به کمک کارت های نقش دیداری و چک لیست های ساده (شکل ۴) به ویژه برای دبستانی ها آموزش داده می شود. در پایه های پایین تر، «مدیر بحث» مسئول اطمینان از مشارکت همه اعضا، رعایت احترام و یادآوری موارد مختلفی به اعضای گروه است؛ مانند (ارتباط چشمی، گوش دادن دقیق و منتظر رسیدن نوبت)؛ «پرسشگر» سؤالات کلیدی را مطرح می کند؛ «ارتباط دهنده» ایده ها را مرتبط می سازد؛ «خلاصه کننده» نکات مهم را جمع بندی می کند و در پایه های بالاتر موارد مختلفی به آن اضافه می شود؛ مانند «یادداشت کننده» که موارد کلیدی را ثبت می کند؛ «بسط دهنده» با پرسش های تشویقی، بحث را غنی تر می کند و «هشدار دهنده» که کلمات مهم را یادآوری می کند (ibid: ۴۷). نکته مهم این است که معلم باید همه این موارد را به شکل تصویرها و کارتهای جذاب دیداری برای تمرین در اختیار اعضای گروه قرار دهد و بر نحوه اجرای آن نظارت داشته باشد.

مدیر بحث ها

۱.

یادآوری ها

منتظر باش

۲.

همه صحبت کنند

سؤال کننده

چه زمانی...؟	کجا...؟	چه کسی...؟	چه چیزی...؟	چگونه...؟	چرا...؟
--------------	---------	------------	-------------	-----------	---------

ارتباط دهنده

این ایده من را به یاد.... می اندازد.

خلاصه کننده

بعضی از مهمترین ایده هایی که شنیدم اینها هستند.....

شکل ۴- کارت نقش (نوجوانان)

اصل چهارم: آموزش ارائه نظر مخالف به صورت محترمانه

برای کارآمدی روش «روشن سازی طرز تلقی» و آموزش ابزار دیدگاه های مختلف باید ابزارهایی مانند کارت های گفت و گو (شکل ۵) طراحی و تمرین شود که دانش آموزان بتوانند به کمک آن ها یاد بگیرند چگونه موافقت یا مخالفت خود را با احترام و با ارائه دلیل بیان کنند. این ابزارها به ویژه در روش روشن سازی طرز تلقی مفید است و به دانش آموزان کمک می کند نگرش های مختلف را بشنوند و موقعیت های بحث را با آرامش و سازندگی مدیریت کنند (ibid: ۴۸).

کارت گفتگوی ۱

من موافقم به دلیل اینکه...
من مخالفم به دلیل اینکه...
مطمئن نیستم منظور این هست که...
می توانی بیشتر در موردش توضیح بدهید؟
من فکر می کنم...
میخواهم اضافه کنم...
من نظر متفاوتی دارم...

کارت گفتگوی ۲

۳ روش اضافه کردن به ایده شخص دیگر:
دوست دارم به آنچه گفته شد اضافه کنم...
نکته خوبی است همچنین می توانی بگویی...
من از آنچه در مورد... گفته شد خوشم آمد و تعجب کردم از...

۳ روش مخالفت کردن:

این دیدگاه شماسست اما من فکر می کنم
من با بخشی اش که در مورد... هست موافقم اما مخالفم با... زیرا...
می توانی به آن طور دیگری نگاه کنی...

۳ راه خلاصه کردن:

پس شما گفتید که...؟
پس آنچه اتفاق افتاد... بود درسته؟
من فکر می کنم منظور شما این هست که... درسته؟

شکل ۵- کارت گفتگو

اصل پنجم: ارائه معیارهای روشن برای ارزیابی عملکرد اعضای گروه

در روش «قضاوت عملکرد» نیز معیارهای مشخصی به صورت کارت دیداری باید تدوین و در اختیار دانش آموزان قرار گیرد. این معیارها در ارزیابی ارائه شفاهی (شکل ۶) می توانند شامل وضوح بیان، تماس چشمی، اعتماد به نفس و قابلیت شنیدن توسط مخاطب باشند و با روش ساده ای مانند «همیشه»، «گاهی» و «هیچ وقت» امتیازدهی شوند (ibid) همچنین بخشی برای

یادداشت پیشنهادات بهبود وجود دارد. علاوه بر آن، برای مرور موضوع، (شکل ۷) معیارهایی مانند معرفی موضوع، اضافه کردن ایده های جدید، مرتبط بودن مطالب و نتیجه گیری در قالب کارت های ارزیابی ارائه شود تا دانش آموزان با در دست داشتن معیارها بتوانند موضوع مورد نظر را ارزیابی کنند.

نام ارائه دهنده..... ارزیابی بوسیله.....

معیارها - ارائه ها	همیشه	گاهی	هنوز نه	یادداشت
واضح صحبت می کند				
مخاطب می تواند بشنود				
تماس چشمی با مخاطبان				
نگاه با اعتماد به نفس				
 آرزو				

شکل ۶- فرم های ارزیابی ارائه شفاهی

معیارها	همیشه	گاهی	هنوز نه	یادداشت
معرفی موضوع				
افزودن ایده های جالب				
نکات اصلی واضح و مرتبط با موضوع				
نکته اصلی منطقی سازمان دهی شده				
نتیجه گیری و مرور نکات مهم				

شکل ۷- فرم های ارزیابی موضوع

این چارچوب، با تمرکز بر آموزش مهارت‌های تفکر و گفت‌وگو، تقسیم مسئولیت‌های گروهی، مدیریت نقد سازنده و ارزیابی شفاف، می‌تواند زمینه‌ای مناسب برای رفع چالش‌های اجرایی و ارتقای کیفیت آموزش مشارکتی در کلاس‌های ابتدایی فراهم کند.

بحث و نتیجه گیری

تحلیل چالش‌های اجرایی روش‌های همیاری و مشارکتی در کلاس‌های ابتدایی نشان داد که این روش‌ها از لحاظ نظری دارای پایه‌های قوی و تأثیرات مثبت بر مهارت‌های گفتاری، تفکر انتقادی و مشارکت اجتماعی دانش‌آموزان هستند، اما در عمل با موانع ساختاری و عملی مهمی مواجه‌اند که کارایی آن‌ها را کاهش می‌دهد. وابستگی بیش از حد به معلم و کتاب درسی، ضعف آموزش مهارت‌های کار گروهی، تقسیم ناعادلانه نقش‌ها، عدم مدیریت مناسب نظرات مخالف و نبود معیارهای شفاف ارزیابی از جمله چالش‌های کلیدی است که منجر به ناکارآمدی بحث‌های گروهی در کلاس می‌شود. ارائه چارچوب پیشنهادی بر مبنای پنج اصل کلیدی همچون ترغیب به تفکر و تبادل نظر، آموزش صریح مهارت‌ها و قراردادهای گفت‌وگوی گروهی، نقش دادن به اعضای گروه، آموزش بیان نظر مخالف به صورت محترمانه و تعریف معیارهای روشن ارزیابی، گامی مؤثر در راستای حل این مشکلات به‌شمار می‌رود. این چارچوب با تأکید بر آموزش مستقیم مهارت‌های ارتباطی و مدیریت گروهی، امکان مشارکت فعال، برابر و مؤثر همه دانش‌آموزان را فراهم می‌سازد و از فرهنگ سنتی «دست بالا» فاصله می‌گیرد و به جای آن فرهنگ «تفکر، همفکری و اشتراک گذاری» را ترویج می‌کند. پیشنهاد می‌شود معلمان با بهره‌گیری از این چارچوب و توسعه مداوم مهارت‌های تدریس گروهی، بتوانند فضای یادگیری مشارکتی را به‌گونه‌ای سازماندهی کنند که هم جنبه‌های عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان مورد توجه قرار گیرد و هم اهداف آموزشی زبان فارسی تحقق یابد. در نهایت، توجه جدی آموزش و پژوهش در زمینه توانمندسازی معلمان برای اجرای مؤثر این روش‌ها می‌تواند منجر به ارتقای کیفیت آموزش و یادگیری در مدارس ابتدایی شود و زمینه‌ساز تربیت دانش‌آموزانی متفکر، خلاق و مسئولیت‌پذیر گردد.

منابع

- برزگر بفرویی، مهدی؛ ویس کرمی، حسنعلی؛ برزگر بفرویی، کاظم (۱۳۹۹). «تأثیر روش تدریس بحث گروهی بر مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی»، نشریه مطالعات روانشناسی تربیتی، سال شانزدهم، شماره ۳۹، پاییز ۱۳۹۹، صفحات ۲۲-۱
- حسینی، سیده دیم (۱۴۰۲) در «بررسی روش‌های نوین تدریس فارسی ابتدایی». دومین کنفرانس بین‌المللی و پنجمین همایش ملی مدیریت، روان‌شناسی و علوم رفتاری. صص ۱۱-۱
- حمیدی نصر آباد، اکرم (۱۴۰۲). «تحلیل محتوای کتابهای راهنمای معلم دوره اول دبستان بر اساس مدل طراحی آموزشی چهار مؤلفه‌ای». اولین همایش ملی مدرسه الگو. صص ۹-۱.
- دانای طوسی، مریم (۱۳۹۰). «سخن گفتن مهارتی مغفول در زبان فارسی». فصلنامه نوآوری‌های آموزشی. شماره ۳۷، سال نهم، صص ۱۲۶.
- دانای طوسی، مریم و صبوری، نرجس بانو (۱۳۹۵). «نگاهی نقادانه به آموزش سخن گفتن در دوره اول و دوم متوسطه. گردهمایی انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران. دانشگاه گیلان.

راهنمای معلم فارسی (۱۳۹۵). سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی. تهران: سازمان پژوهش.

زندى، بهمن (۱۳۸۳)، خودآموز روش تدریس زبان فارسی، چاپ دوم، تهران، چاپ و نشر کتاب های درسی ایران.

سلسیلی، نادر (۱۴۰۱). کند و کاو در ارزشیابی برنامه درسی فارسی دوره اول ابتدایی. تهران: مدرسه.

شعبانی، حسن (۱۳۹۵). مهارتهای آموزشی و پرورشی. تهران: سمت.

قادری دوست الهام؛ دانای طوسی، مریم (۱۳۸۹). «مطالعه اهداف و مؤلفه های آموزش مهارت های زبانی» (خواندن، نوشتن، گوش دادن و سخن گفتن). نشریه نوآوری های آموزشی. دوره ۹. شماره ۳۵. صص ۶۵-۲۳.

قدیمیان سیف (۱۳۹۱). «جایگاه و راهکارهای کار گروهی در مدارس ابتدایی». روانشناسی و بهداشت روان. صص ۱-۳.

قنبری، محمد جواد (۱۴۰۳) در «بررسی روش های نوین تدریس زبان و ادبیات فارسی». نشریه علمی مطالعات نوین علوم انسانی در جهان. جلد ۵. شماره ۲ تابستان. صص ۲۲۷-۲۱۷.

مختاری خدیار و محمدجوادامیری باغبادرانی و محمدآلیکی و سروش سامع (۱۳۹۷) در «نگرشی بر راهبردهای تدریس موثر در آموزش فارسی ابتدایی». کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت، روانشناسی، حقوق و مطالعات فرهنگی اجتماعی. صص ۲۰-۱.

نوروزی، مونا (۱۴۰۲). «بررسی نقش مزایا و معایب بحث گروهی دانش آموزان ابتدایی در کلاس درس»، نخستین همایش ملی پژوهش های نوین در اقدام پژوهی، بندرعباس، صفحات ۱-۱۳

نیساری، سلیم؛ اکبری شلدرد، فریدن؛ زندی، بهمن؛ قاسم پور، حسین و نجفی پاژکی، معصومه (۱۳۹۸). راهنمای آموزش زبان فارسی در دوره ابتدایی. تهران: مدرسه.

هدایتی، مهرنوش (۱۳۹۳). به کودکان اعتماد کنیم (مبانی روانشناسی رشد شناختی در برنامه فلسفه برای کودکان. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

Sheena Cameron & Louise Dempsey (۲۰۱۶). THE Oral Language Book-Embedding talk across the curriculum. New Zealand: S&L.